

Rankkaa meloa vastavirtaan?

Sakari Toiviainen: Suurinta elämässä. Elokuvamelodraaman kulta-aika.

Helsinki: VAPK-kustannus - Suomen elokuva-arkisto 1992.

Melodraama "löydettiin" elokuvateoriassa 1970-luvun alkupuolella, kun uusmarxilaiset tutkijat kiinnostuivat tästä pitkään halveksitusta lajityypistä. Tarkkaan ottaen aluksi löydettiin vain Douglas Sirk ja hänen 1950-luvun melodraamansa, joissa huomattiin yllättävää yhteiskuntakriittistä ja kumouksellista potentiaalia: teokset asettivat periamerikkalaisen ydinperhe- ja sukuideologian ja samalla koko porvarillisen järjestelmän varsin kriittiseen valoon. Sellaiset aikaisemmin epärealistisiksi leimatut tyylikeinot kuin laajakankaan yltäkylläisen värikäs mise en scène sekä henkilöiden ylitunteellisuus ja hysteria nähtiinkin nyt tietoisena ironisena tyyllittelyä ja brechttiläisenä etäännyttämisenä. Ne merkitsivät eksessii, liioittelua, joka synnytti halkeamia näennäiseen klassisen realistisen tekstin rakenteeseen ja paljasti marxilaisen ideologian mukaisen ristiriidan teosten maailmankuvassa. Jo eläkkeelle vetäytynyt Sirk lisäsi itsekin vettä myllyyn toteamalla halunneensa tosiaakin kritisoida amerikkalaista arvoa maailmaa melodraaman konventioita "taivutteleamalla" (bend).

Pian huomattiin samoja piirteitä myös monissa muissa 1950-luvun perheen ja suvun ongelmiin keskittyvissä Hollywood-elokuvissa, ja tuota pikaa sellaiset ohjaajanimet kuin Minnelli, Ray,

Ophuls ja Kazan nostettiin Sirkin rinnalle. Näin oli "uusi" lajityyppi keksitty genreteoreetikoiden pohdittavaksi. Esimerkiksi Robert Lang pitää vielä vuonna 1989 ilmestyneessä Griffithiä, Vidoria ja Minnelliä käsittelevässä tutkimuksessaan perhemelodraamaa koko lajityypin varsinaisena edustajana ja muita samanlaisia piirteitä sisältäviä elokuvia ainoastaan melodramaattisina.

Elokuvamelodraaman teorian keskittyminen vain Sirkin ja kumppaneiden perhe- ja sukukuvaan toi kuitenkin mukanaan ongelmia, kuten Christine Gledhill ja muut feministiteoreetikot ovat huomauttaneet. Ensinnäkin se on ollut omiaan hämärtämään naiselokuvan ja melodraaman historiallisen yhteyden; toiseksi tämä lähestymistapa jättää huomiotta melodramaattisten piirteiden kirjon ja merkityksen myös muissa Hollywoodin lajityypeissä aina "perimiehisiä" westerniä ja gangsterigenreä myöten.

Sakari Toiviaisen perinpohjainen ja kansainvälisenkin vertailun hienosti kestävä tutkimus ei kuitenkaan tuohon genreteorian sudenkuoppaan lankea. Kirjoittaja toteaa melodraaman lajimäärittelyn ongelmat ja lähestyy mieluummin kohdettaan varsin liberaalista näkökulmasta eli kelpuuttaa lajityyppiin käytännössä ne elokuvat, joita yleensä on nimetty melodraamoiksi. Niinpä Toiviainen nostaa tarkasteltavaksi monista kollegoistaan poiketen suhteellisen runsaan nimikkeistön. Skaala ulottuu Griffithistä Tulioon, Sirkistä Särkkään ja välissä käydään läpi muiden muassa sellaiset melodraaman erityyppiset auteursit kuin Selznick, Bette Davis ja King Vidor.

Nykyisin muodikkaaseen varhaisen elokuvan tutkimukseen

nähden vaikuttaa erityisen kiinnostavalta mykkämelodraaman osuus, jossa Toiviainen poikkeaa muuten noudattamaltaan "Hollywood-Härmä"-akselilta. Kirjoittaja osoittaa vakuuttavasti melodramaattisen mielikuvituksen transkulttuurisen voiman tarkastelemalla venäläisen ja skandinaavisen — myös suomalaisen — varhaisen elokuvamelodraaman erityispiirteitä. Naiskohtalot patriarkaatin puristuksessa ovat näissäkin käyteaineena, mutta siinä missä ajan Hollywood-tuotteet henkivät jonkinasteista sovitusta ja optimismia, venäläiset melodraamat päättyivät tuohon ja turmioon. Toiviainen näkeekin taustalla erilaiset perinteet: amerikkalaisen melon ponnistaessa lähinnä romantiikan kirjallisuudesta ja teatterista venäläinen vastine pohjasi suoraan klassiseen tragediaan ja pyrki kilpailemaan "vakavan" taiteen kanssa. Toiviainen kytkee aikakauden pohjoismaiset lajityypin edustajat ennemmin venäläiseen kuin amerikkalaiseen perinteeseen — historiallisesti mielenkiintoinen huomio.

Toinen merkittävä aluekartoitusta kotoisesta näkökulmasta on tietysti suomalainen melodraama ja siinä etenkin Teuvo Tulion auteur-profiilin luonnostelu. Tosin tässä yhteydessä Toiviainen hyödyntää yllättävän vähän psykoanalyysia, jolle Tulion tekstuaalinen hysteria olisi varmasti tarjonnut yllin kyllin aineistoa.

Metodisesti Toiviainen osoittautuu varsinaiseksi pluralistiksi — esipuheessa kirjoittaja puhuu osuvasti "metodisesta anarkiasista" — mikä ei ensinäkemältä ole teoksen kokonaisuudelle eduksi. Monien muiden melodraaman tutkijoiden tapaan Toiviainen on innostunut etenkin lacanilaisesta

psykoanalyysistä ja althusserilaisesta ideologiateoriasta, mutta ei sovelle näitä mitenkään systemaattisesti. Sellaisten termien kuin "eksessi", "tekstin ruumis" ja "halkeama" toistuminen kieli kuitenkin kirjoittajan kiinnostuksesta 1970-luvun loppupuolen psykoanalyttiseen tekstualismiin ja varsinkin Geoffrey Nowell-Smithin "tekstiruumiin oireiden" psykoanalyysiin. Tästä seuraa myös samantyyppisiä ongelmia, joista 1970-luvun tekstualistejakin on moitittu: vaikka Toiviainen liikkuu suvereenisti niin kanonisoidun kuin vähemmän tunnetun elokuvahistorian alueella, ulkoelokuvalliset tekijät jäävät suhteellisen vähäiselle huomiolle.

Erityisesti jäin kaipaamaan yleisön responsin ja kulttuurikonkretin pohdintaa auteurististen tulkintojen vastapainoksi. Mitkä kulttuurin tietoiset ja alitajuiset ristiriidat heijastuivat missäkin melodraaman vaiheessa? Mikä selittäisi melon eri alalajien synny ja suosion? Miten suosittuja käsitellyt teokset ylipäätään olivat omana aikanaan?

Toiviainen sivuaa näitä kysymyksiä paikka paikoin, mutta ei paneudu niihin mitenkään systemaattisesti, minkä seurauksena teksti jää välistä hieman liiankin abstraktiksi. Myös Toivaiasen tapa siirtyä "tekstin ruumiista" sujuvasti auteuristiseen analyysiin hieman hämmentää; lukija odottaisi edes jonkinlaista selvittelyä tekijyyden ja tekstualistisen psykoanalyysin suhteista 1970-luvun malliin.

Kaikesta "anarkismistaan" huolimatta *Suurinta elämässä* pysyy kuitenkin yllättävän hyvin koossa. Sen vaihtelevat näkökulmat melodraaman eri osa-alueisiin kääntyvät lopulta teoksen rikkaudeksi: näin havainnollistuvat tämän vaikeasti rajautuvan genren monet ulottuvuudet ja samalla välttyään lineaarisen historioinnin aina vaanivalta yksitoikkoisuudelta. Lopputuloksena on monipuolisin yhden kirjoittajan tuottama elokuvamelodraaman historiallis-teoreettinen karitoitus, joka ainakin allekirjoittaneen käsiin on osunut.

Veijo Hietala

L Ä H I K U V A N D E A D L I N E T

2/94

Sairaus/maskuliinisuus

20.5.

3/94

Uskonto/huumori/musiikkivideot

31.7.

4/94 Suomi-elokuva

30.10.

Artikkeleita voi tarjota myös teemojen ulkopuolelta.